

بوطیقای عکاسی

(تجزیه و تحلیل، توصیف، تفسیر و نقد عکس)

نگارش:

داریوش محمدخانی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

۱۳۹۰

سرشناسه	محمدخانی، داریوش:
عنوان و نام پدیدآورنده	بوطیقای عکاسی: تجزیه و تحلیل، تفسیر و نقد عکس/
مشخصات نشر	مولف داریوش محمدخانی:
مشخصات ظاهری	تهران: جمال هنر، ۱۳۹۰.
شابک	۲۳۶ ص.: مصور.
وضعیت فهرست‌نویسی	۹۷۸-۹۶۴-۶۸۸۴-۴۵-۸:
یادداشت	فیبا
عنوان دیگر	واژه‌نامه.
موضوع	تجزیه و تحلیل، توصیف، تفسیر و نقد عکس.
موضوع	عکاسی هنری
رده‌بندی کنگره	عکاسی -- نقد و تفسیر
رده‌بندی دیوئی	۷۷۹/۰۷۲۰۱۴: ۱۳۹۰ ب۳/م۳/۲۳۶۵۰
شماره کتابشناسی ملی	۲۳۰۲۹۳۰:

عنوان: بوطیقای عکاسی
نگارش: داریوش محمدخانی

ناشر: مؤسسه انتشاراتی جمال هنر

نظارت فنی و امور چاپ: سعید قونسوری، محمد امیری

ویراستار: محمد خلیج امیرحسینی

طراح جلد: داریوش محمدخانی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۰

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

بها: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۸۴-۴۵-۸

جمال هنر: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت شمالی)

بین خیابان روانمهر و خیابان لبافی‌نژاد، پلاک ۴۰

تلفن: ۰۹۱۲۵۴۷۰۴۱۰، ۰۹۱۲۶۱۸۰۸۳۹، ۶۶۴۸۸۴۷۱، ۶۶۴۸۸۵۲۱

دورنگار و پیام‌گیر: ۶۶۴۶۲۵۱۴ - قونسوری - امیری

حق چاپ و کلیه حقوق برای نگارنده محفوظ است.

هرگونه برداشت بدون ذکر منبع و ذکر نام نگارنده ممنوع است.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
فصل اول	۱۷
ضرورت نقد	۱۷
دگرگونی وقایع	۱۷
گفتار اول: رده‌بندی عکاسان	۲۵
دسته اول- آماتورهای عمومی	۲۶
دسته دوم- آماتورهای تَفَنُّی	۲۷
دسته سوم- حرفه‌ای غیرمستقل	۲۸
دسته چهارم- عکاسان سوپر حرفه‌ای	۳۰
دسته پنجم- آماتورهای متفکر	۳۱
دسته ششم- عکاسان مستقل و جریان‌ساز	۳۳
گفتار دوم: عکس و انواع آن	۳۷
چرا دسته‌بندی عکس‌ها؟	۳۷
بخش اول: عکس‌های کاربردی	۴۱
دسته دوم: عکس‌های تجاری (Commercial Photos)	۴۷
دسته سوم: عکس‌های علمی و پژوهشی	۵۷
بخش دوم: عکس‌های مستند	۶۴
بخش سوم: عکاسی هنری (Fineart Photos)	۷۶

۱۰۱	گفتار سوم: سبک در عکاسی
۱۰۱	پارامترهای شناخت حیطه‌ی هنری
۱۰۵	وجود سبک در عکاسی
۱۰۶	جستجوگران و شکل‌دهندگان
۱۱۱	گفتار چهارم: مخاطبان عکس
۱۱۲	عوامل بیرونی و درونی
۱۱۴	بینندگان عکس‌ها
۱۱۵	بینندگان حرفه‌ای
۱۱۶	بینندگان خبره
۱۱۹	فصل دوم
۱۲۱	پیش‌گفتار
۱۲۳	گفتار پنجم: تمیزیه و تملیل
۱۲۷	تحلیل فرم (Form Analyziz)
۱۲۸	عناصر تجسمی و تمهیدات
۱۳۳	موضوع عکس و موضع عکاس
۱۳۴	تحلیل محتوی
۱۳۷	تحلیل اسطوره‌شناسانه
۱۳۹	تحلیل ژانر و سبک
۱۴۱	تحلیل ساختارگرایی
۱۴۳	تحلیل پسا ساختارگرایی (ساختار شکنی)
۱۴۵	بینامتنیت در تحلیل عکس
۱۴۹	گفتار ششم: توصیف عکس
۱۵۰	تماس با عکس‌ها
۱۵۴	توصیف عکس‌ها از دیدگاه فن‌آوری

۱۵۷	توصیف موضوع عکس‌ها.....
۱۵۹	ستایش‌ها و سرزنش‌ها.....
۱۶۳	گفتار هفتم: تفسیر
۱۶۵	پدیدارشناسی عکاسی Phenomenology.....
۱۶۸	استعاره و مجاز مرسل (Motaphor&Metonymy).....
۱۷۴	دلالت صریح و دلالت ضمنی در تفسیر.....
۱۷۷	آینه‌ها و پنجره‌ها.....
۱۸۳	تاویل Interpretandum.....
۱۸۷	هرمنوتیک Hermeneutics.....
۱۹۱	گفتار هشتم: نقد
۱۹۱	عمل نقد.....
۱۹۴	منتقدان.....
۱۹۸	پیشینه‌ها و پسینه‌های نقد.....
۲۰۳	انواع نقد.....
۲۲۳	گفتار نهم: گام‌های برای نگارش نقد و ارایه آن
۲۲۹	سخن آخر.....
۲۳۱	منابع.....

مقدمه

اکثر عکاسان (یا حداقل آنهایی که فکر می‌کنند عکس‌برداری انجام می‌دهند) در این تصور هستند که عکس‌برداری فقط زدن کلیک دوربین، چاپ عکس و تحویل دادن به کارفرماست و بحث راجع به عکس‌های گرفته شده را کاری بیهوده می‌پندارند. البته بعد از چند سال متوجه می‌شوند که راه به خطا رفته‌اند چون به نوعی در حرفه‌شان درجا زده‌اند.

فرآیند تولید عکس هر چه می‌خواهد باشد نیاز به چالش و بحث دارد حتی عکس‌های پرسنلی نیز در این ۳۰ سال چندین بار تغییر کرده است. بحث درباره‌ی عکس نیاز به داشتن چنته‌ای پر از اطلاعات هنری، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، مذهبی و... است.

بعضی هنرمندان که عمل هنری انجام می‌دهند، با نوشتن درباره‌ی آثارشان یا آثار دیگران مشکل دارند و ترجیح می‌دهند به جای آن‌که درباره هنرشان یا هنر دیگران نقدی بنویسند وقت خود را به عملیات اجرایی هنر صرف کنند. گاهی با این حرف مواجه می‌شویم که «ما که نویسنده نیستیم» و یا «اگر می‌توانستم نقد بنویسم چه کار داشتم به نقاشی کردن یا عکس‌برداری کردن» یا «کارت را انجام بده، تو را چه کار به بحث‌های اضافه؟» و گاهی نیز نوشته‌های پراکنده درباره آثار یک عکاس فقط درحد جمع‌آوری اطلاعات صورت می‌گیرد و یا نوشته‌ها در داخل یک تقویم تاریخ گذشته جمع می‌شود و هیچ گاه منتشر نمی‌شود. به هر حال کار نقد با انتشار همراه است و یا آرایه آن در مجامع و یا سمینارها، اگر این اتفاق نیفتد باز به راه بیهوده رفته‌ایم. نقد نوشته می‌شود تا چاپ شود و موتور فرهنگی را راه می‌اندازد نه این‌که فقط خود را منتقد بدانیم ولی حتی یک نقد چاپ شده نداشته باشیم، و این مهم یکی از مشکلات بزرگ عکاسی ماست. از دیگر مشکلات عکاسی ایران، نداشتن یک سیستم نظام‌مند در باب نقد است. کتاب‌های منتشر شده و مقالاتی که در این باب نیز ترجمه شده‌اند بی‌آن‌که بدانیم با رویکرد «فرهنگ

غربی» نوشته می‌شود و راه را پیچیده می‌کند و با گنده‌گویی‌های پست مدرنیستی آسیب‌های فراوانی به جامعه‌ی هنری می‌رساند. چرا که بستر فرهنگی «شبه غربی» باید به‌وجود بیاید تا به‌طور مثال نقدی تری برت و یا گروند برگ در فرهنگ ما پذیرفته شود. شاید بیش از ۸۰ درصد ترجمه‌های کتب نظری هنر در ایران به‌طور نسبی از کیفیت خوبی برخوردار است. در خصوص عکاسی تنها کتاب‌های اندکی ترجمه شده است اما نگارنده با جسارت و با توجه به خلا نقد عکس به نوشتن این کتاب اقدام کرده است. نقد عکس در ایران به‌صورت دانشگاهی و یا به‌طور حرفه‌ای از سال‌های ۶۰ الی ۷۰ شمسی در ایران شروع شد. مجلات عکس و عکس‌نامه نیازهای اندکی را برطرف می‌کرد اما با گسترش عکاسی در سطح تحصیلات تکمیلی، نیاز به نوشتن کتاب‌هایی در باب عکس و بحث‌های نظری پیدا شد، اما محافل عکاسی نیز از نظریات بزرگان غرب پیروی می‌کرد که در اوایل احساس می‌کردیم غرب‌زدگی علت آن می‌شود اما به مرور دریافتم که نداشتن تولید تفکر (چه فلسفی چه تحلیلی و تفسیری) در ایران باعث آن شده است که از ایده‌های غربیان پیروی کنیم، نه این‌که این عمل را نفی کنیم بلکه درک این موضوع که ما انسان‌های متفکر بزرگی نداریم باعث آن شده که فقط فرهنگ مصرف‌کنندگی را پیش بگیریم و باز لقمه‌های آماده را استفاده کنیم تا این‌که به خودمان زحمت بدهیم و تولیدات فکری خودمان را آزمایش کنیم و حداقل بفهمیم که توانش را داشتیم یا نداشتیم؟! رساله‌ی پیش‌رو از جمع‌آوری تجربیات و جزواتی است که در این باب در کلاس‌های دانشگاهی و موسسات آموزش عالی هنر و عکاسی طی ۱۵ سال جمع‌آوری شده است، آثاری بررسی شد و ایرادات کنار هم گذاشته شده تا راه‌حلهایی برایش یافت شود، ابتدا فصل دوم کتاب یعنی عملیات «تحلیل، توصیف و تفسیر»، نوشته شد اما بعد از تست‌های فراوان دریافتم که هنر جویان و علاقه‌مندان عکاسی، گرایش‌های عکاسی را نمی‌دانند و یا سطح مخاطبان را نمی‌شناسند، بنابراین با مشورت کار گروه آموزشی خانه عکاسان که شامل استادان، آقایان مهران سپهران، مهدی نوری مقدم و جواد پورسعید بود فصل اول به آن ملحق شد، فصل اول به معرفی گرایش‌ها و سبک‌ها در عکاسی می‌پردازد. فصل دوم به عملیات نقد می‌پردازد. بیش از ۱۵۰ مرجع و ۵۰۰ مجله

خارجی و داخلی یادداشت‌برداری شد. در این راه از زحمات بی‌دریغ دوستان و هنرجویان که حال برای خود عکاسانی هستند، تشکر می‌کنم، شیما قائمی، مرتضی پویان فر و ژوبین جباریان، فریبا قشقایی و فرزانه شکری در این راه مسوول کپی‌برداری و دسته‌بندی مطالب روزنامه و کتاب‌های عکاسی شدند و تمامی مطالب به صورت فهرست‌بندی نیز از نظر کار گروه عکاسی خانه عکاسان گذشت. نسخه اول در بهار ۸۸ به‌پایان رسید و به‌صورت تایپ شده در دست هنرجویان قرار گرفت. قرار بر این بود که این کتاب در واحد هنر جهاد دانشگاهی و دوره‌ی عالی خانه‌ی عکاسان آزمایش شود، در اوایل حجم کتاب علاقه‌مندان را می‌ترساند بنابراین با حذف قسمت‌های غیر ضروری حجم کتاب متعادل شد. شما در این رساله از مثال‌های چاپ شده در باب نقدهای مختلف، مقاله‌ای نمی‌بینید و یا در باب گرایش‌ها و دسته‌بندی‌ها، مثال‌های زیادی حذف شد. سعی شد که یک ادبیات ساده و روان برای کتاب انتخاب شود و از گنده‌گویی‌ها و پیچیدگی‌های فلسفی کناره‌گیری شود اما در بحث‌هایی مانند هرمنوتیک و یا تأویل و پدیدار شناسی استفاده از نظریات بزرگان غرب غیرقابل اجتناب بود. (البته هر چه تحقیق کردیم نظریه‌هایی از این باب در بزرگان قوم خود، ندیدیم) نام این کتاب را بوطیقای عکاسی نهادیم. بوطیقا Poetics عنوانی بود که اول بار ارسطو برای نقد ادبی استفاده می‌کند. از دیدگاه او بوطیقا یعنی «بررسی ادبیات در مقام آفرینش کلامی» است. با دیدگاه ارسطو «هر اثر هنری ادبی به مثابه‌ی کلامی قابل فهم است» از این رو عکاسی که زبان بین‌المللی است نیز باید به مثابه‌ی کلامی، قابل فهم‌تر شود نه این‌که عکاسی خود به تنهایی نمی‌تواند از پسِ انگارهای ذهنی بیننده برآید، بلکه قصد منتقد آن است که در یک نظام موشکافانه به عکاس و به بینندگان بفهماند که حدود تفکر از «چه بودن‌ها در عکس، چگونه بودن‌ها و چیستی و چرایی آن، در فضای کنونی هنری کجا و چه‌طور قرار می‌گیرد. بوطیقای عکاسی در واقع بنا به روال آفرینش اثر هنری (عکس) به محض ابداع و خلق به‌طور بالقوه، از دید ارسطویی است. به اعتقاد ژرار ژنت آن است که یک امر «فرامتنی» است که می‌توان آن را در نوشته یا متنی قابل تشریح و توصیف کرد. در واقع در اینجا عکس نه به عنوان یک متن با زبان تجسمی و تمهیدات تصویری بلکه به زبانی متنی (نوشتاری) و فنی تبدیل می‌شود و

این مطالعه فنی (توضیحی و توصیفی و در رویه دیگر تفسیری) منجر به صدور احکام زیبایی‌شناسانه می‌شود. از این رو بوطیقا یک بحث نظری درباره شناخت پدیده‌های اکتسابی و معرفتی بشر است که در اینجا عکاس به مثابه ظرف و ظرفیت باز تولید اشیا می‌تواند در بوته این بوطیقا بررسی شود. از این رو نام کتاب با این عنوان «بوطیقای عکاسی» به نظر مناسب می‌رسد. در ادامه باید از زحمات بی‌دریغ آقای رسول اولیاءزاده (مدیر خانه عکاسان) که باعث شد این رساله به حد بلوغ خود نزدیک شود و سرکار خانم مهناز شفیعی و آقای مهدی فلاخویی که پی‌گیر مراحل اداری آن بودند و آقای جواد پور سعید و مهدی نور مقدم و داریوش اسماعیلی و بالاخره استاد بزرگم آقای محمد خادمیان که نظریات خود را در باره بهبود بخشی از کتاب ابراز کردند کمال تشکر را دارم.

در پایان از آقای فونیسوری مدیر انتشاراتی جمال هنر و محمد امیری که در طبع این رساله کوشش‌های فراوانی کرده‌اند تشکر فراوان دارم. ویرایش این کتاب به جهت آن‌که مؤلف نویسنده حرفه‌ای نبوده، زحمت ویراستاری اثر به دوست هم‌دلم، استاد محمدخلج امیرحسینی وانهاده شد و ایشان نهایت دقت را مبذول داشتند و مرا برای همیشه مدیون خود ساختند. در پایان سال ۱۳۸۹ درعین ناامیدی از آن‌که این کتاب با تیراژ کمی منتشر می‌شود به ناگاه دوست عزیزم کیوان گلپارانی از گرد راه رسید و اسپانسرینک این کتاب را عهده‌دار شد. این رساله هیچ‌گاه به چاپ نمی‌رسید مگر آن‌که صبر و تحمل و نقدهای فراوان هم‌سررم را پشت‌سر می‌گذاشت. مهرش محتشم (کارگران) جزو افرادی بود که نوشته‌های این رساله را بررسی و بازبینی می‌کرد و تنظیم تدوین قسمت‌هایی از این کتاب از زحمات بی‌دریغ اوست.

در هنگام تدوین این کتاب، مادرم (فاطمه اسدالهی) مریض بود و با سرطان دست و پنجه نرم می‌کرد اما در مرداد ۱۳۸۹ جان به جان آفرین تسلیم کرد و نتوانست این کتاب را به صورت چاپ شده ببیند، بنابراین چاپ اول این رساله، تقدیم به روح کمال یافته مادرم می‌شود.